

Mirja Saari

"Jo, nu kunde vi festa nog"

SYNPUNKTER PÅ SVENSKT SPRÅKBRUK I SVERIGE OCH FINLAND

Det perspektiv på samtalsforskning som jag under de senaste åren har varit sysselsatt med gäller frågan hur samtalen i Sverige och Finland skiljer sig från varandra. Jag har koncentrerat mig på språkdrag som i ett interaktionsperspektiv kan anses vara relevanta men vars referentiella innehåll måste betraktas som marginellt. Sådana element i språkbruket är talakter så som hälsning och tilltal men också hela det sätt på vilket samtalsparterna upprätthåller kontakten med varandra, dvs. hur de visar hänsyn till varandra. Här kan det gälla olika sätt att visa sitt intresse för den andra, det kan vara frågan om s.k. *small talk* eller beröm och komplimanger, och det kan också gälla utformningen av uppbackningar (eng. *back-channeling*, svensk term enligt Linell & Gustavsson 1987). Med uppbackningar avses partiklar och fraser av typ *jo, nej, jaha, just det* eller *säger du det*, dvs. ord och uttryck med vilka man för sin samtalspartner visar sitt intresse och eventuellt tar ställning till det omtalade. Det kan vidare vara frågan om hur talakter mer generellt utformas, hur man formulerar ett önskemål, hur man visar tacksamhet, hur man ber om ursäkt osv. Slutligen bör också icke-verbala signaler i ett samtal nämnas. Gester, mimik, kropps rörelser och röstbehandling ger vinkar om hur ett yttrande är avsett att tolkas.

Min frågeställning om skillnaderna mellan sverigesvenskt och finlandssvenskt språkbruk har främst sitt ursprung i de konkreta erfarenheter finländare har av möten med sverigesvenskar i olika vardagliga talsituationer. Trots det gemensamma svenska språket talar man i vissa avseenden "olika språk". Jag skall i det följande redogöra för ett antal språkdrag som bidrar till detta intryck som delvis tycks sammanhånga med kvalitativa skillnader och delvis bero på olika frekvenser för diskursmarkörer. Det är också min strävan att finna en teoretisk ram inom vilken skillnaderna i språkbruket kan förklaras. Lingvistiskt sett gäller analysen språkets pragmatiska nivå eller

de element i samtal genom vilka vi markerar vårt förhållande till det omtalade, till vår samtalspartner och till oss själva. Enligt min mening är olikheterna i själva språkstrukturen små; det är bruket av systemet som i vissa avseenden är annorlunda i Sverige än i Finland, vilket också Ahlbäck (1971 [1956]:70) framhållit. Den hypotes jag arbetar med innebär att det är vissa sociala och kulturella skillnader mellan de två länderna som återspeglar sig i språkbruket. Tillsvidare gäller min beskrivning språkbruket i Helsingfors.

Tidigare forskning

Traditionellt har man letat efter orsaker till finlandssvenskans säregenheter på två håll, i finskt inflytande och i en viss ålderdomlighet i svenskan i Finland (Ahlbäck 1971 [1956]). Inom ordförrådet och i syntaxen kan man finna många exempel på hur finlandssvenskan uppvisar samma mönster som finskan. Nyord har t.ex. bildats efter finsk förebild, såsom *problemafval* till finskans *ongelmajäte*. I Sverige använder man uttrycket *riskavfall* om samma fenomen (Reuter 1986). Å andra sidan har finlandssvenskan bibehållit ett antal ord som i Sverige anses som föråldrade, t.ex. *lavoar* och *pulpet*. På det syntaktiska planet kan man bl.a. iaktta parallella konstruktioner i finskan och finlandssvenskan i användningen av lokativa verbbestämningar. Vid verb av typen *sätta, ställa, lägga* anger bestämningen i Sverige befintlighet, medan den – i enlighet med finskan – särskilt i tal ofta anger riktning i Finland. Konstruktionen har emellertid också rötter i fornsvenskan (Ahlbäck 1971 [1956]:52). Man säger *Var lade du boken* i Sverige, men *Vart lade du boken?* (fi. *Mihin panit kirjan?*) i Finland (Bergroth 1928: 132). En viss syntaktisk ålderdomlighet kan ses bl.a. i det finländska prepositionsbruket. Ett exempel är det expansiva sverigesvenska bruket av *på*, som svenskt språkbruk i Finland inte tycks ta del i. I finlandssvenskan är t.ex. fraser som *ta ett kort på slottet* eller *se något på teve* rätt ovanliga.

Det är givetvis korrekt att tolka finlandismerna som en följd av finsk påverkan eller som en ålderdomlighet i finlandssvenskan, men tolkningarna förklarar vanligtvis inte varför vissa språkdrag influerats av finskan eller bevarats som ålderdomliga samtidigt som andra språkdrag har genomgått samma utveckling som i språkbruket i Sverige. Dessutom är det i mycket liten utsträckning undersökt när s.k. finsk påverkan i själva verket är en arkaism som motsvaras av ett gammalt svenskt lån i finskan. Det är m.a.o. inte utrett var gränsen mellan de två förklaringarna skall dras.

Som exempel på en suddig gräns mellan finsk påverkan och en ålderdomlighet i finlandssvenskan kan nämnas adverbet *nog* och partikeln *nå*, som båda kan hänföras till kategorin diskurspartiklar. Ett rikligt bruk av dem är kännetecknande för dagens finlandssvenska, medan ordens frekvens är låg i sverigesvenskan. Finskan uppvisar ett likadant bruk som finlandssvenskan, dels genom det ekvivalenta ordet *kyllä* 'nog' och dels genom det identiska ordet *no* 'nå'. Såväl syntaktiskt som pragmatiskt sammanfaller den finska och den finlandssvenska användningen av orden så gott som helt, och också i finskan är frekvensen för de två orden hög. I Sverige har *nog* däremot oftast en annan betydelse, 'troligen' (SOB s.v. *nog* 2) som i finlandssvenskan är sällsynt (se närmare diskussionen nedan). På motsvarande sätt gäller om partikeln *nå* att dess två moderna sverigesvenska ordboksbetydelser, som "uttryck för irriterat eller otåligt krav på agerande, lystring mm." samt "som sammanfattande, summerande eller anknyttande uttryck i berättelse" (SOB s.v. *nå*) inte är de vanligaste i finlandssvenskan. I stället används ordet i informella samtal frekvent vid övergångar, antingen vid övergångar inom turtagningssystemet eller vid topikövergångar (Lehti-Eklund 1992).

Både i fråga om *nog* och *nå* gäller att äldre material från Sverige innehåller en likadan användning av orden som man kan iaktta i dagens finlandssvenska (om bruket av *nå* hänvisas till Lehti-Eklund 1992 samt SAOB s.v. *nå*, om *nog* till SAOB s.v. *nog* III). Bruket visar sålunda på en ålderdomlighet i finlandssvenskan. Synkront sett är det dock lika motiverat att hävda att vi här har att göra med finsk interferens, eftersom finskan erbjuder ett parallellt mönster i bruket av orden. Den gamla svenska användningen får stöd av det finska bruket och lever härigenom vidare. Om finskan för sin del ursprungligen lånat användningen av de två orden från svenskan är outrett (se också Ahlbäck 1971 [1956]:59). Också mer generellt gäller att kännedomen om lån och inflytande från andra språk på den pragmatiska nivån är så gott som obefintlig.¹

Talgemenskap och kulturbundenhet

Jag skall i det följande diskutera några finländska särdrag utgående från den sociala kontext dessa förekommer i. Perspektivet är ingalunda nytt utan har framhållits av t.ex. Reuter (bl.a. 1986) och Liljestränd (1985) i deras

¹ Nyligen har dock Raukko & Östman (1994) igångsatt ett forskningsprojekt där Östersjöområdet studeras i ett areallingvistiskt perspektiv.

beskrivningar av finlandismer. Enligt dem är det ofta den sociala verkligheten i Sverige och Finland som återspeglar sig i ordförrådet i resp. land. Typiskt finländska förhållanden och fenomen – ofta sådana som helt och hållet saknas i Sverige – får uttryck som är ekvivalenta eller identiska med finskans. Reuter och Liljestrand tar emellertid också upp ord och uttryck som anger avvikande värderingar i de två länderna. Enligt dem har t.ex. jämlikhetsideologin snabbare satt spår i svenskan i Sverige än i finlandssvenskan, något som också kan iakttas i resp. samhälle i stort. Som exempel nämner Reuter (1986:243) det minskade bruket av ord som *invalid*, *blind* och *döv* som ersatts med *handikappad*, *gravt synskadad* och *gravt hörselskadad* i sverigesvenskan.

Reuter och Liljestrand har emellertid i huvudsak koncentrerat sig på det skrivna språket i sina arbeten. Det är därför naturligt att ordförrådet får en framskjuten ställning när de diskuterar det finlandssvenska språkbruket, dess förutsättningar och den sociala verklighet svenskan i Finland fungerar i. Iakttar man det talade språket, t.ex. i Helsingfors där de svensktalande dagligen umgås över språkgränsen, frapperas man av den mångfald av likheter samtalen på finska och svenska företer. Ordförrådet spelar visserligen en viktig roll i sammanhanget, men framför allt är det ett gemensamt sätt att kommunicera som man enligt min mening noterar. Detta sätt avviker på många punkter från det kommunikativa mönster man möter t.ex. i Stockholm eller Göteborg. Som inledningsvis nämnts avser jag härvid drag som hälsning och tilltal, hur man i ett samtal visar hänsyn till sin samtalspartner och hur talakter mer generellt utformas (se t.ex. Kasper & Blum-Kulka 1993). Det verkar vidare som om också röstbehandling och prosodiska drag – särskilt hos tvåspråkiga ungdomar – i hög grad sammanfaller i svenskan och finskan.

Likheterna i finskt och finlandssvenskt språkbruk kan, på samma sätt som skillnaderna gentemot språkbruket i Sverige, betraktas inom en sociolingvistisk tolkningsram. Begreppet *talgemenskap* (eng. *speech community*) som framförts av John J. Gumperz (1972 [1968]) tycks vara relevant i detta sammanhang. Enligt Gumperz är språklig interaktion förknippad med sociala normer och förväntningar, vilket medför att språkliga fenomen inte enbart kan analyseras lingvistiskt utan också måste ses i ett vidare socialt perspektiv. I sin forskning som gått ut på en analys av lingvistiska fenomen inom ett socialt definierat "universum" har han kunnat påvisa ett tydligt samband mellan språkbruk och mer generella beteendenormer. Det är ett universum där dylika språkbruksnormer är gemensamma som Gumperz kallar för *talgemenskap* (a.a., s.219).

Det förefaller uppenbart att språkbruksnormer kan vara gemensamma också för ett tvåspråkigt samhälle och gälla språk som är obesläktade med varandra. Helsingfors tycks vara ett exempel på detta i och med att samma sociala normer styr både finskt och svenskt språkbruk. De gemensamma normerna eller språkbruksstrategierna kan komma till uttryck på olika sätt. De två språken innehåller dels ekvivalenta översättningsmotsvarigheter och dels identiska uttryck, men dessutom förekommer kodväxling från svenska till finska för att talaren skall kunna uppnå den avsedda effekten i sin framställning (*le mot juste*; Poplack 1987:60). Särskilt påfallande är kodväxlingen i ungdomsslangen. För helsingforssvenskans vidkommande redovisas dylika strategier i Saari 1989 och 1994. Kodväxling tycks också fungera i den andra riktningen, dvs. man övergår också i en finsk diskurs till svenska i vissa situationer. Detta kan iaktas hos vissa äldre talare i huvudstaden.

Att betrakta Helsingfors som en talgemenskap omfattande både den finskspråkiga och den svenskspråkiga befolkningen är naturligt. Språkgrupperna är inte isolerade från varandra utan den svenskspråkiga gruppen (7,4 % av befolkningen år 1992) utgör en s.k. öppen minoritet (Allardt & Starck 1981). I praktiken innebär detta att t.ex. språket på arbetsplatsen oftast är finska, att dagliga servicerutiner till stor del sker på finska och att äktenskap över språkgränsen är vanliga.

Begreppet talgemenskap erbjuder en tolkningsram också för det faktum att de kommunikativa mönstren eller samtalsrutinerna till en del är annorlunda i Sverige än i Finland. Svenskan i Sverige och svenskan i Finland används i två olika socialt definierade kontexter, de två länderna utgör m.a.o. separata talgemenskaper, varför språket formas enligt de behov, normer och förväntningar som resp. samhälle har (se också Teleman 1985). I ett internationellt perspektiv liknar Sverige och Finland naturligtvis varandra som samhällen, men vid en närmare granskning kan man också iaktta skillnader. Det västliga inflytandet har varit starkare i Sverige än i Finland, som också har fått impulser österifrån, och i synnerhet efter de två världskrigen har den samhälleliga utvecklingen varit snabb i Sverige. 1930-talet utgör den period då de sociala skillnaderna tonas ned i Sverige (Löfgren 1993:54f., Frykman 1993a: 144), och enligt svenska etnologer beskrivs Sverige redan på 1950-talet som prototypen för det moderna samhället (Löfgren 1993:62, Frykman 1993b:189). Den omvandling som Sverige har genomgått efter andra världskriget har enligt Åke Daun (1989:216) få paralleller. Han nämner urbaniseringen, inkomstutjämnningen, förändringarna på arbetsmarknaden samt utbildningsreformerna som bidragande orsaker

och anser att Sverige i dag njuter internationell ryktbarhet som en social experimentverkstad.

De stora förändringar som har skett i Sverige har också haft en inverkan på språkbruket. Beträffande offentlig svenska har Jan Svensson (1993) visat hur man kan se en tydlig utveckling från 1945 till 1985: i takt med informaliseringen av samhället har också det offentliga språkbruket förenklats. Svenssons redovisning gäller de syntaktiska strukturerna i språket. Enligt en annan forskare, Eva Mårtensson (1988: 105ft), har någonting hänt med hela umgängestonen i Sverige. Formerna är lediga överlag, både i privatlivet och på arbetsplatsen; forskarna talar om en *intimisering* av språket (se t.ex. Johanneson 1990, Linell 1990). Tilltalet är ett typiskt exempel på detta. I en undersökning som gällde myndigheternas broschyrer till medborgarna framkom att mer än hälften av broschyrerna före 1970 saknade tilltal, något som kan betraktas som ett kännetecknande drag för kanslispråket; efter 1970 var andelen bara en femtedel. Tilltalet innebar att mottagaren hade blivit synlig och det tilltal som hade fått övertaget var, som bekant, *du*. Men tilltalspronomenet *du* fördes inte in i en traditionell kanslispråklig stil utan samtidigt försvann också många ålderdomliga drag. T.ex. sammansatta verb som *utbetalas* eller *utgå* bröts upp och talspråkliga ord och ledigare formuleringar kom in. Också sändaren synliggjordes i viss utsträckning. Man övergick från en anonym myndighet till ett *vi*, även om denna ändring inte var lika vanlig som tilltalsreformen. (Mårtensson 1988:112-116.)

Finland har inte stått utanför den utveckling som har försiggått i Sverige, men förändringen har kommit i gång långsammare. Det är allmänt känt att man i synnerhet i offentliga sammanhang betar sig formellare i Finland än i Sverige och att äldre mönster har ett starkare fotfäste hos oss. Här avser jag inte bara språkbruket utan finländskt beteende mer generellt. Den sverigefinska etnologen Kati Laine-Sveiby (1991) har jämfört finländsk och svensk företagskultur med varandra och ger belysande exempel på skillnaderna. Den hierarkiska organisationen i ledningen är typisk för finländska företag och ett allvar och en påfallande inåtvändhet kännetecknande för företagsledarna. Men Laine-Sveiby framhåller särskilt skillnaderna i språkbruket och umgängestonen i Sverige och i Finland: det gäller inte i första hand *vad* som sägs utan *hur* ett meddelande förs fram (a.a., s.56).

Det är möjligt och t.o.m. sannolikt att åtminstone en del av särdragen i det finländska kommunikationsmönstret kan betraktas som en ålderdomlighet i språkbruket. Många fenomen som i dag klassificeras som finlandis-

mer återfinns i äldre sverigesvenska texter.² Jag vill härvid ansluta mig till Ståhle (1981) som framhåller likheterna mellan äldre stockholmspråk och den bildade finlandssvenskan. Han ger ett stort antal exempel på ord, fraser och former som av Bergroth (1928) betecknats som finlandismer men som han funnit i stockholmspråket ännu under senare hälften av 1800-talet. Beläggen ingår i romaner, skådespel och dagböcker samt i tidiga inspelningar. Ståhle anser att den livliga kontakten mellan Stockholm och det svensktalande Finland i synnerhet under frihetstiden återspeglar sig i språkbruket och att banden redan tidigare och också efter 1809 varit starka.

Sverigesvenska och finlandssvenska samtalsstrategier

Bland de sociala normer som reglerar språkbruket inom en talgemenskap ingår olika slag av konventioner för hur man i ett samtal bemöter sin samtalspartner. Talarna utbyter inte enbart åsikter, utan de befinner sig också i en social situation där det gäller att ta hänsyn till varandra. Enligt Erving Goffman (1972 [1955]) sammanhänger detta med begreppet *face*, vårt sociala ansikte, som vi är måna om att bevara. För att detta skall lyckas gäller det för båda parterna att aktivt bidra till att upprätthålla varandras sociala ansikte. Utgående från Goffmans teori har de två antropologiska lingvister Penelope Brown och Stephen C. Levinson (1987 [1978]) utvecklat en teori som baserar sig på behovet att undvika s.k. ansiktsshotande handlingar (*face-threatening acts*). Enligt författarna opererar vi härvid med två typer av samtalsstrategier: antingen uppmärksammar vi vår samtalspartner aktivt genom tilltal, vädjan, komplimanger osv. eller också drar vi oss tillbaka och ger därmed vår samtalspartner utrymme och frihet. Brown och Levinson kallar den förra strategin för *positive politeness*, ofta översatt med "positiv artighet", och den senare för *negative politeness*, "negativ artighet". Forskarna anser sin teori ha universell giltighet, men de har inte förblivit oemotsagda utan har fått ta emot kritik för viss ensidighet i argumentationen (se speciellt Journal of Pragmatics vol. 14,2 1990).

² Förekomsten av diskurspartiklar har jag studerat i dramer av Carl Gyllenberg (1737), Reinhold Gustaf Modée (1738), Carl Jonas Love Almqvist (1839), Per Daniel Amadeus Atterbom (1827), Selma Lagerlöf (1891), August Strindberg (1887-1912). Vidare har jag genomgått ett stort antal brev från tiden 1681-1899. Dessa brev har Hanna Lehti-Eklund vänligen ställt till mitt förfogande; en redovisning av materialet ingår i hennes doktorsavhandling *Från adverb till markör i text* (SLS 561, 1990).

För den anglosaxiska och nordiska kulturen tycks dock huvuddragen i Browns & Levinsons teori ha relevans. Tillämpar man den på kommunikationsstrategierna i Sverige och Finland förefaller det som om den positiva artighetsstrategin är mer kännetecknande för kommunikationen i Sverige, medan den negativa artighetsstrategin var mer framträdande i Finland. Talarna uppmärksammar varandra aktivt genom t.ex. tilltal och vädjan i Sverige, medan man i Finland gärna drar sig tillbaka och uttrycker sig opersonligt. Det är också relativt ovanligt att ge och ta emot öppet beröm i Finland. I Sverige är det däremot inte sällsynt att t.ex. parvisa yttranden efterföljs av en berömande kommentar (*jättefint!*). Tydligt har vi att göra med två delvis olika slags samtalskonventioner, men jag vill framhålla att vi inte kan sätta likhetstecken mellan konvention och intention. Frågan om artighetsuttryckens konventionella former samt uttryckens användning i svenskt språkbruk har på ett givande sätt diskuterats av Elert (1980).

I min redovisning av samtalsreglerande element i helsingforsvenskt och sverigesvenskt språkbruk avstår jag från Browns och Levinsons (1987) terminologi och använder termerna *avståndsskapande strategi* för *negative politeness* och *kontaktskapande strategi* för *positive politeness*. Detta beror på att engelskans *politeness* inte låter sig översättas till svenska på ett enkelt sätt och att adjektiven *negativ* resp. *positiv* ger missvisande konnotationer.

I det följande skall jag redogöra för drag som jag funnit i autentiska samtal inspelade i Helsingfors, Göteborg, Stockholm och Uppsala.³

Hälsning, tilltal och vädjan

Hälsningsorden utgör ofta det första yttrandet när ett samtal kommer i gång. Härmed markeras formalitetsgraden för samtalet, och hälsningsfor-

³ Analyserna baserar sig i första hand på gruppssamtal som inspelats och transkriberats inom projektet *Svenska Samtal i Helsingfors* (SAM) och som projektledaren Anne-Marie Londen generöst gett mig tillgång till. Det sverigesvenska materialet är till stor del hämtat ur dialoger från projektet *Språksociala studier i en talspråklig databas* (G) som inspelats i Göteborg och som Martin Gellerstam vid Språkdata, Göteborgs universitet vänligen ställt till mitt förfogande. Materialet består av slumpmässigt utvalda göteborgare, födda med svenskt medborgarskap och i 25- resp. 50-årsåldern som samtalar med en person de själva har fått utse. De har också fått välja samtalsämnet fritt. Både det finländska och det sverigesvenska materialet har dock utökats med inspelningar av olika typer av servicesituationer i Helsingfors, Stockholm och Uppsala. För Helsingfors vidkommande ingår i materialet samtal på både finska och svenska. Inspelningarna och transkriptionerna har gjorts av Charlotta af Hällström som fungerat som forskningsbiträde åt förf. med finansiering av Finlands Akademi. Närmare uppgifter om materialet lämnas nedan under rubriken *Excerperat material*.

men bestämmer i allmänhet också tilltalsformen. Hälsningen *hej* åtföljs oftast av *du*, medan mera formella hälsningar brukar föra med sig tilltalspronomenet *ni*. I Helsingfors tycks dock unga människor också kombinera hälsningen *hej* med pronomenet *ni* i dag.

Som Molde (1985) påpekat är *hej* så gott som det allenarådande hälsningsordet i dagens Sverige. I Helsingfors är den naturliga hälsningen till främmande människor, för andra än unga, fortfarande *god dag* (eller snarare *guda/goda*). I ett samtalsmaterial som inspelats i servicesituationer i Helsingfors under våren 1994 dominerar *guda*, men många kunder inleder samtalet utan att över huvud taget hälsa på den person de talar med. De nämner bara kort sitt ärende. I ett motsvarande sverigesvenskt material inleds samtalen med *hej* eller ibland *hejsan*; de är sällan oinledda. Tre typiska inledningar till samtal får exemplifiera förhållandet (F står för Finland, S för Sverige):

1.

Kund: → **guda**
 Infodisk: → **guda**
 Kund: ja undrar på vilken avdelning ja kan hitta ställninga: för vinflaskor
 Infodisk: eh de finns på husgerådsavdelningen
 (Varuhus; F)

2.

Kund: → **ti allmänhetens spalt var ska man lämna de**
 Biträde: nå de e de e en våning ner de e redaktionen
 (Tidningsprenumeration; F)

3.

Kund: → **hej**
 Bilj. förs.: → **hejsan**
 Kund: vi har beställt biljetter till Göteborg
 Bilj. förs.: ja
 (SJ; S)

Som tilltalsord väljer man i dag både i Sverige och i Finland mellan *du* och *ni*, eller också undviker man tilltalsord; titlar som tilltal är numera sällsynta i båda länderna. Valet av *du* är kontaktskapande och bidrar till att minska eventuella sociala, åldersmässiga och andra barriärer mellan talarna. Tilltalspronomenet *ni* skapar avstånd, men det är oklart om det uppfattas som mindre avståndsskapande än att kringgå tilltalet. Historiskt sett har båda länderna fått det plurala tilltalsskicket utifrån och det har brett ut sig genom tjänstemannaskiktet (Ahlgren 1978, Molde 1985, Yli-Vakkuri 1989).

Av tilltalspronomenen har *ni* (och finskans *te*) starkare fotfäste i Finland än vad *ni* har i Sverige. Det är lätt att iaktta detta vid besök i de två huvudstäderna, och det framgår också tydligt av de servicesituationer som

spelats in i Helsingfors, Stockholm och Uppsala. Pronomenet är genomgående *du* i det sverigesvenska materialet, medan i regel bara ungdomar använder *du* i Helsingfors. För medelålders personer som är främmande för varandra gäller att de vanligtvis tilltalar varandra med *ni* eller kringgår tilltalsord. Samma mönster gäller för finskspråkiga samtal i de undersökta servicesituationerna. Även om det material som spelats in i Sverige saknar belägg på *ni* är det allmänt känt att unga människor inom vissa serviceyrken övergått till tilltal med *ni*. Man kan iaktta detta t.ex. på flygterminaler, på banker eller i taxi; en redovisning av det nya niandet ingår också i Mårtensson 1986. Situationen är sålunda en annan än i Finland. Det nya niandet har tolkats som en tendens till reformalisering i Sverige.

Nedanstående exempel visar några typiska sätt att undvika tilltal i helsingforssvenska samtal. På samma sätt som i exempel (3) ovan inleds samtalet i exemplen (4) och (5) utan något hälsningsord:

4.

Kund (som inledning till samtal vid en tidningsprenumeration) :

→ **de e frågan om tillfalli annons** eller nj- va heter de adressförändring

Biträde: de e på andra sidan där ett litet ögonblick så kommer hon
(Tidningsprenumeration; F)

5.

Kund: → **fönstertättnings**
Infodisk: i fjärde våningen
Kund: ja
Infodisk: på hushållsavdelningen
Kund: just så bra tack

(Varuhus; F)

6.

(Kaffeservering. Manlig student, ca 25 år, hemma i västra Nyland, vänder sig till kunden som tidigare serverats en kopp te.)

Student: → **va de här de fick vara mera te?**

Kund: ja tack

(F)

Tilltalet kringgås i exempel (4) genom den operonliga konstruktionen *de e frågan om*, medan kunden i (5) nöjer sig med att endast nämna den artikel han letar efter. Exempel (6) härstammar från en annan situation. Formuleringen är visserligen operonlig, men den är trots allt mycket artig.

Tilltal kan också ske genom nämnande av den tilltalades namn och genom olika slag av vädjanden. Dessa kan betraktas som tydligt kontaktsökande strategier i ett samtal i och med att talaren härmed aktivt uppmärksammar sin samtalspartner. En markant skillnad föreligger i detta avseende mellan sverigesvenskt och helsingforssvenskt språkbruk. Tilltal och i synnerhet vädjanden är betydligt mer frekventa i Sverige än i Finland. För

finskans vidkommande hänvisas till Hakulinen (1987) som beskriver finskans konventioner att undvika personliga referenser samt till Seppänen (1989) som analyserar tilltalskonventionerna i autentiska samtal.

Det är svårt att kvantitativt redovisa skillnader mellan sverigesvenska och finlandssvenska när det gäller bruket av namn som tilltal. Detta sammanhänger med att man inte så lätt kommer åt inspelningar i jämförbara situationer i de två länderna. Rent kvalitativt föreligger emellertid en klar skillnad i tilltalsskicket. Pronomenet *du* i vokativ funktion saknas totalt i helsingforsinspelningarna. Det är också ytterst sällsynt att *snälla* används som tilltalsord. I Sverige är båda tilltalsorden i flitigt bruk, även om *snälla* sällan torde användas till främmande personer (om *snälla* se Ohlander 1985). Nedanstående exempel härstammar från Sverige:

7.

(vid ett matbord.)

Ulla: får ja sträcka mej över dej Jan --- tack **snälla**.

(Nord; S)

8.

(Skylt på kafé)

Snälla, ta med brickan.

(Ohlander 1985; S)

9.

(Vid ett matbord.)

B: det var ju jättenyttigt det innehöll så mycket mera
c-vitamin än apelsiner ---

A: → jasanya **du**

(G7; S)

10. (Vid ett matbord.)

B: ja köpte du nåt

A: → **du** vi kom väl inte till å fick köpt något för ---

(G7; S)

I sin undersökning av kvinnlig och manlig samtalsstil redovisar Kerstin Nordenstam (1990:254) frekvensen för fraserna *vet du* resp. *du vet* samt *va* i ett antal dialoger i det samtalsmaterial från Göteborg som också studerats för föreliggande beskrivning (se not 3). Relaterar man de absoluta värdena till antalet ord i hennes undersökningsmaterial visar det sig att förekomstfrekvensen är 0,86 belägg per 100 ord. Den ena hälften av beläggen utgörs av *va*, den andra av *vet du/du vet*. En genomgång av fyra gruppsamtal i det helsingforssvenska SAM-materialet (se not 3) med motsvarande ordantal (ca 85 000) bekräftar den intuitiva uppfattningen att de aktuella vädjandena är betydligt mindre frekventa i Helsingfors: partikeln *va* saknas helt och hållet i materialet och *vet du/ni* resp. *du/ni vet* har en förekomstfrekvens på 0,05/100 ord. Beaktar man samtliga vädjande fraser i helsingforsmaterialet,

dvs. *hördu/hörni*, *ser du/ni*, *sidu/sini*, *förstår du/du förstår* samt *hej* stiger frekvensen till 0,18 belägg per 100 ord.

Följande utdrag med *vet du*, *du vet* samt *va* ingår i samtalsmaterialet från Göteborg:

11.

A: → men **du vet** Benny skulle aldrig kunna ha ett arbete som vanliga människor med
→ åtta timmars dag för det orkar han inte han **du vet** nu har han ju jobbat i en mån
två månader jobba han därnere på DeKå-verken heter det i Oskarström å det
→ var på verkstadsgolvet å han tyckte det var jättejobbigt **vet du** å sen [---]

B: → nej men inte om gå upp klockan fyra varje morgon de orkar ju ingen människa **va**
(G7; S)

I helsingforsmaterialet är den vanligaste vädjande partikeln *sidu*, därefter kommer *hördu*, sedan *vet du*, *vet ni* och *hej*. Resten av varianterna har bara enstaka belägg. Partiklarna *sidu*, *hördu* och *hej* (som vädjan eller uppmärksamhetsmarkör) saknas helt i det sverigesvenska material som genomgåtts.⁴ Några ströexempel på *serru* och *hördu du* har påträffats, men det är tydligt att de numera är marginella i sverigesvenskt språkbruk.

Partikeln *hej* förekommer enbart som hälsningsord i det sverigesvenska materialet. Att ordet i Helsingfors också används då man vill väcka någons uppmärksamhet eller vädja till sin samtalspartner kan tydligen betraktas som en ålderdomlighet i finländskt språkbruk. Enligt Molde (1985) kan hälsningsfunktionen föras tillbaka till år 1811, då Jakob Adlerbeth föreslog att "fosterbröderna" i Götiska förbundet skulle hälsa varandra med handslag och ordet *hej* som han trodde var ett gammalt nordiskt hälsningsord. I allmänt bruk som hälsningsord kom *hej* dock först mot slutet av 1800-talet, först bland studenterna i Uppsala och Lund. Molde (a.a., s. 4) påpekar emellertid att ordet i århundraden innan använts "som interjektion för att uttrycka känslor och sinnesrörelser" men att det också använts "som anrop eller utrop för att påkalla någons uppmärksamhet", liktydigt med "hallå, hör (hit), se så". Det har direkta paralleller i många andra språk, men dess hälsningsfunktion har enligt honom tidigast utvecklats i svenskan och efter andra världskriget spritt sig till norskan och danskan. I Helsingfors har den

⁴ Förekomsten av de aktuella diskurspartiklarna har studerats förutom i tidigare redovisat material också i ett stort antal inspelningar som gjorts under ledning av Bengt Nordberg vid FUMS, Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. Materialet består av samtal mellan såväl barn som vuxna bosatta i Norrland och Uppsalatrakten. Jag är tacksam för att ha fått tillgång till detta omfattande material.

gamla funktionen som uppmärksamhetsmarkör bevarats, även om ordet samtidigt är allmänt som hälsningsord.

Typiska exempel på vädjande fraser i helsingforsmaterialen ingår i följande utdrag:

12.

Monika: så skratta di å hadde sej å hade tyckte de va
 Eva: (skrattar till)
 Monika: underbart rolit
 Asta: → **sidu** flickor tycker ju så om att klä opp sej
 Eva: já já
 (SAM:V2; F)

13.

Tove: → de e --- starkt de här **hördu** e de --- e de vermut
 (SAM:V2; F)

14.

Monika: nu måst ni säja va ni ska dricka kaffe eller te
 Eva: → **hördu** ja dricker hemst gärna te för att ja ---
 (SAM:V2; F)

15. Lasse: →
 (SAM:V1; F)

behöver vi bröd också ti de här **hej**

16.

Olle: e de Zeppelini de här
 Erik: ja tror de
 Lasse: låter mycke psykedelist
 Olle: → **hej** kommer du ihåg när vi ha traggla igenom den här nån gång på
 Beppes lande
 Erik: já
 Lasse: Leddi --- Leddi Zeppelini
 (SAM:V1; F)

17.

Micke: han e så ung int får han ännu
 (Ma) : han e så ung
 Lasse: ung --- ja e över tretti --- thirty something eh ---
 Erik: vem e int över tretti ---
 Micke: → **hej** åt Erik också
 Erik: tack men ja har ren
 (SAM:V1; F)

I exemplen ovan kan de markerade partiklarna anses som vädjanden, men i många fall verkar de samtidigt ha andra funktioner. I (13) och (14) liknar bruket ett tilltal; *hördu* kunde kanske ersättas med pronomenet *du* i sverigesvenskan. Detta gäller också *hej* i exemplen (15), (16) och (17), samtidigt som partikeln kan tolkas som en uppmärksamhetsmarkör mer allmänt. Den kan bl.a. markera införandet av ett nytt samtalsämne som i exempel (16); i denna funktion är partikeln dessutom vanlig i situationer där den omedelbara omgivningen ger anledning till en kommentar. Sacks (1992, II:92 efter Londen 1993:70) har kallat dylika kommentarer för *noticings* och

dem med exemplet *Hey, your cigarette's gone out*, vilket visar att engelskans *hey* kan ha en likadan användning som *hej* i helsingforssvenskan. De vädjande partiklarna har ibland också en explanativ funktion. Tydligast kan detta ses i exempel (12) där *sidu* åtföljs av en förklaring till den föregående talarens påstående. Enligt Hakulinen & Seppänen (1992:540ff.) håller den finska motsvarigheten *kato* på att överta funktionen av ett kausalt konnektiv i dylika positioner. En liknande användning kan man också iaktta för partikeln *hördu* i exempel (14). Där ges själva förklaringen i en kausalsats inledd med konjunktionen *för att*. Det är sannolikt att gränsen mellan markörer för tilltal, vädjanden, allmänna uppmärksamhetsmarkörer och förklaringar inte är skarp och att partiklarna samtidigt kan fylla flera funktioner.

Partiklarna *sidu*, *hördu* och *hej* har entydiga paralleller i finskan. Ordet *hej* motsvaras av *hei*, dvs. är identiskt till formen och visar också identiska funktioner i samtalet (om finskt språkbruk beträffande *hei*, se Seppänen 1989). *Sidu* och *hördu* motsvaras av *kato* resp. *kuule*. Ursprungligen är de imperativformer till verben *katsoa* 'se, titta' och *kuulla* 'höra' och avviker sålunda från de frågeformade *sidu* och *hördu*, dvs. *ser du?* och *hör du?* Funktionellt sett är de finska och svenska partiklarna dock ekvivalenta. (Om bruket av partikeln *kato* i finskan hänvisas till Hakulinen & Seppänen 1992.)

Komplimanger och beröm

De samtalselement som hittills diskuterats är i första hand sådana som är avsedda att skapa kontakt mellan samtalsparterna. I finlandssvenskan – i det aktuella fallet svenskan i Helsingfors – kan man också iaktta en hel del element och strategier som verkar avståndsskapande. Till dem hör att nedgradera beröm och att spara på komplimanger. Frågan har diskuterats av Ylva Forsblom-Nyberg (1993) som visar på varierande mönster att bemöta komplimanger inom olika kulturer (a.a., s. 28). Enligt henne nedgraderas komplimanger i helsingforssamtalen i de flesta fall. Komplimanger kan också lämnas obeaktade. I nedanstående exempel (18) bemöter Monika över huvud taget inte det beröm Asta ger för hennes foto utan tar fasta på det praktiska i situationen: hon säger att hon tagit fotot för att helt enkelt få slut på filmen. Partikeln *nu* i svaret förstärker intrycket att Monika inte vill fästa någon större uppmärksamhet vid bilden (se närmare nedan om partikelbruket). I exempel (19) beaktas komplimangen visserligen, men den

nedgraderas, också här genom partikeln *nu* i betydelsen 'nog' (se närmare nedan).

18.
Asta: --- de här e riktigt fint foto
Monika:→ **ja ja to nu så att ja fick rullen slut**
(SAM:V2; F)

19.
Asta: de e fina foton
Monika:→ **nu ble de ganska vackra**
(SAM:V2; F, Forsblom-Nyberg 1993:25.)

Komplimangerna har inte undersökts systematiskt i det sverigesvenska materialet, men några iakttagelser har jag gjort. Det är kännetecknande för många av samtalen att talaren i berömmande ordalag "kvitterar" ett svar han eller hon fått. Strukturellt är det frågan om ett tredje drag, fråga-svar-kommentar, eller ett liknande fenomen som i klassrumsdiskurs, då läraren ställer en fråga, får ett svar och därefter kommenterar svaret. Mönstret har diskuterats av bl.a. Stenström (1984: 2) som kallar fenomenet för *uppföljning* (follow-up). Exempelen (20) och (21) nedan illustrerar fallet i sverigesvenska samtal. Den berömmande kommentaren kan också ges som ett andra drag i ett slags parvisa yttranden, vilket framgår av exemplen (22) och (23). Berömmet har en starkt kontaktskapande funktion.

20.
Stud: har ni anmälningsblanketter till (p) högskoleprovet
Info: ja (p) vi har inte kvar liksom själva häftet men vi har tagit kopia av själva inbetalningskortet
Stud:→ **ja gu va bra ja (p) jättefint**
Info: de e sista dagen i da (p) mm
Stud: ja de e de (p) tackar
Info: tack tack
(Stud; S)

21.
Stud 2: (ohb) (p) ja vi tänkte fixa såndära studentkort (ohb)
Info: a ja rabattkortet
Stud 2: a [precis
Stud 1: [a
Info: a
(p)
Info: a har ni era kårleg också [ja ska bara göra en markering
Stud 2: [mm
Stud 1: (ohb)
Info: a just de (p) (ohb) (p) (ohb) (p) ja får rota lite grann
Stud 1: ja självklart
Info: (ohb)
Stud 2: sådär
Info: (ohb)
Stud 2: tackar
Info: å: där

Stud 1: (obb) sådär (p) tack
 Info: tack
 Stud 1: **bra dehär va ju flott alltså**
 Stud 2: mm
 (Stud; S)

22.
 B: --- så att jag hade köpt sån här leverpastej --- å sen la jag det på smörgås å sen frös jag in det så att nu har jag
 A: → **va behändigt du**
 B: vill du inte ha en smörgås
 (G7; S)

23.
 A: --- det är nötter å russin
 B: är det bra det
 A: ja det är så gott förstår du ja jag tycker det är gott
 B: där har du kaffet
 A: → **å va gott det här ska bli**
 B: jo ja tala ju om för dej att Paulina fyllde år ---
 (G7; S)

Den diskussion som ovan har förts om hälsning, tilltal, vädjan och beröm torde ha visat att samtalsstilen i Sverige och Finland är olika med avseende på avståndet mellan talarna. Den "intimisering" av språkbruket som bl.a. Mårtensson (1988) beskrivit – i första hand visserligen i offentliga samtal – kan iakttas i det sverigesvenska materialet i såväl hälsnings- och tilltalskonventionerna som i ett flitigt bruk av vädjanden och berömmande kommentarer. I motsats till detta kan man märka en mer reserverad hållning i Helsingfors, i synnerhet i servicesituationer. Hälsning uteblir ofta, likaså tilltal. Dessutom är tilltal till främmande personer med *du* mindre vanligt i Helsingfors än i Stockholm och Uppsala. Också i samtal mellan vänner och bekanta finner man skillnader. Att vädjanden och berömmande kommentarer är kännetecknande för de sverigesvenska samtalen är ett tecken på att man mer aktivt än i Finland strävar efter att visa hänsyn till samtalspartnern.

Gardering och nedtoning

I sin grundläggande beskrivning av svenskan i Finland påpekar Hugo Bergroth (1928:135f.; se också Ahlbäck 1971 [1956]:59) att det finlandssvenska vardagstalet utmärker sig "genom ett överflödigt bruk av till betydelsen försvagade småord". Han räknar upp orden *nå, nu, då, nog, ju, också* och *heller* och påpekar att i synnerhet en kombination av orden bör

betraktas som en provinsialism. Inom modern samtalsforskning kallas dylika ord för diskurs- eller dialogpartiklar och man anser att talaren genom dem bl.a. förbinder textavsnitt med varandra, signalerar topikbyten och garderar sig för en alltför ordagrann tolkning av ett yttrande. Diskurspartiklarna kan sålunda inte betraktas som "överflödiga" utan de har sin givna funktion i ett naturligt samtal och ger vinkar om hur ett yttrande är avsett att tolkas. (Se Gumperz 1982: 131, Hakulinen 1989:115f.)

En jämförelse av helsingförssvenska och sverigesvenska samtal avslöjar stora skillnader i bruket av diskurspartiklar. Det är inte i första hand ordformerna det gäller utan partiklarnas betydelse, samtalsfunktion och förekomstfrekvens. I fråga om uppbackningar har Maria Green-Vänttinen (1993:92) visat att närmare hälften av uppbackningarna i helsingförssamtal utgörs av *ja*, vilket enligt Nordenstam (1987:54) över huvud taget inte förekommer i göteborgska samtal. Likaså saknas t.ex. varianterna med *aj* ('jaså, på det viset') helt i Nordenstams material (a.a., s. 56-57). I Helsingfors utgör dessa 10 % av beläggen (Green-Vänttinen 1993:92). I gengäld saknas i helsingforsmaterialet t.ex. den modala partikeln *a* som numera är vanlig i sverigesvenskan (Teleman 1993).

Också andra skillnader kan iakttas. Som tidigare nämnts har partikeln *nå* huvudsakligen andra diskursfunktioner i sverigesvenskan än i helsingförssvenskan. Minst lika markant är dock den skillnad som kan iakttas i partikelns förekomstfrekvens. Medan *nå* är en ytterst vanlig diskursmarkör i Helsingfors, är dess användning begränsad till ströfall i det sverigesvenska materialet. Frasen *dedär(an)/dehär(an)* bl.a. i samband med tveksamhet är likaså nästan obefintlig. Kvantitativt sett mer påfallande är att partiklarna *ju*, *väl*, *nog* och icke-temporalt *nu* uppvisar ytterst olika frekvenser i samtalsmaterialen. Partiklarna *nog* och *nu* är kännetecknande för Helsingfors, medan *ju* och *väl* är typiska diskursmarkörer i det sverigesvenska materialet. Förekomstfrekvenserna i fyra helsingförssamtal (SAM: VI, V2, RS2, MI) samt sex göteborgsdialoger (GI-6) redovisas nedan i förhållande till 100 ord:

Några vanliga diskurspartiklar

Absolut antal och förekomstfrekvens/100 ord

	Hfors		Göteborg	
	Abs.	/100 ord	Abs.	/100 ord
ju	467	0.55	578	1.27
väl	72	0.09	203	0.45
nog/no	206	0.24	63	0.14
nul	88	0.10	-	-
nu2	198	0.23	16	0.04
Ordantal	84340		45417	

Det framgår av tabellen att partikeln *ju* är mer än dubbelt så vanlig i det sverigesvenska materialet som i helsingforsmaterialet. Förhållandet är inte något göteborgskt särdrag, utan hög frekvens för *ju* har redovisats också i tidigare talspråksbeskrivningar (Saari 1979 redogör för frekvenser för *ju* och *väl* i Helsingfors, Borås och Tornedalen; Eriksson 1988 för partiklarnas förekomst i stockholmspråk). Också skillnaden i förekomstfrekvensen för *väl* är stor mellan materialen, 0,09 i helsingforsmaterialet och 0,45 i göteborgsmaterialet. Däremot kan man notera låga värden för *nog* och i synnerhet *nu* i de sverigesvenska samtalen.

Partiklarna nog och nul

Partikeln *nog* uppträder i två varianter i materialet, i formerna *nog* och *nu* som här markerats med *nu1*. Partikeln har enligt SOB (s.v. *nog 2*) två betydelser, 'troligen' och 'visst, förvisso'. I det sverigesvenska samtalsmaterialet är betydelsen 'troligen' dominerande, medan *nog* i betydelsen 'förvisso' bara påträffas under speciella omständigheter. Som Eriksson (1988: 109) påpekar har partikeln denna betydelse då det finita verbet anger en förmodan eller då partikeln står initialt i satsen (se också SOB s.v. *nog 2*).

I motsats till förhållandet i Sverige används partikeln *nog* i de allra flesta fall i den medgivande betydelsen 'förvisso' i Helsingfors. Det är t.o.m. osäkert om något av beläggen i helsingforsmaterialet kan anses ha betydelsen 'troligen'. Även Lundström 1939:144 redovisar enbart den medgivande betydelsen för partikeln i nyländska dialekter. Vad själva formen beträffar

tycks partikeln i trycksvag ställning ha genomgått en reduktion och i vissa fall ha sammanfallit med *nu*. Detta gäller förekomsten i satsinitial ställning, vilket redan påpekats av Bergroth (1928:41). Helsingforsmaterialet uppvisar nästan genomgående en komplementär distribution av *nog* och ett kortstavigt *nu*. I initial ställning är formen *nu*, i andra positioner *nog* eller *no* (fem belägg på *nog* resp. *no* har påträffats i initial ställning).

Användningen av diskurspartikeln *nog* resp. *nul* illustreras nedan med utdrag ur samtalsmaterialet. I exemplen (24)-(26) finns belägg på bruket av *nog* i Sverige, i exempel (27) belägg på förekomsten av *nog* och *nul* i Helsingfors:

24.

B: nu ska jag gå ut å fånga huggormar i sommar så gör vi sprit på dom
 A: ja pressad orm
 B: pressad orm
 A: → det är **nog** ingenting jag jag tror inte det är gott vet du
 B: → det är **nog** giftigt det
 A: ja uschianna då det låter inget vidare
 B: nä
 (G4; S)

25.

S: → vi har väl haft tur som har kommit ti de område vi bor i å där tror ja **nog** de e rätt god boendemiljö
 (Eriksson 1988:109)

26.

A: det lät ju på klassföreståndaren som att det var inte bara fråga om duschning efter gymnastik utan han menar på att det speciellt bland pojkarna var det många som borde duscha betydligt oftare
 B: ja det är det tyckte han ju faktiskt
 A: ja har du gjort samma erfarenhet
 B: nja det är klart jag kommer väl aldrig så kanske inpå eleverna som han har gjort
 → men **nog** skulle väl en del må bra av å både duscha å kanske se till att dom hade sina jeans lite renare
 (G1; S)

27.

Tove: aj att Monika säger att Eva å ja va vilda i vår ungdom
 Monika:→ jojo **nu** va de
 Tove: (skrattar)
 Asta: ni ha riktigt glömt
 Tove: ja ha int trott att ja ha vari vild
 Monika: ni ha glömt (skratt)
 Monika:→ **nu** hörde ni ti di livligare
 Tove: om nån sku höra de nu om mej så sku di **nog** int tro att de e sant
 Asta: jā
 Eva: tänk ja ha också alldeles glömt de där men kanske vi va
 Tove: mänskorna förändras

- Monika:→ **nu** va ni ganska livliga men om de va nån fest eller så där så **nu** va ni ---
i farten
- Tove: → jo **nu** kunde vi festa **nog**
(SAM:V2, F)

I ovanstående utdrag har partikeln *nog* betydelsen 'troligen' i exempel (24), medan betydelsen är 'visst, förvisso' i exemplen (25) och (26). I det finländska utdraget har både *nog* och *nul* betydelsen 'visst, förvisso' i samtliga belägg. Av utdraget framgår också den komplementära distributionen av *nog* och *nul* tydligt: i initial ställning använder talarna formen [nu], medan formen inne i satsen är [nø:g]. Toves sista yttrande illustrerar hur de två varianterna kan användas i en och samma mening.

Det medgivande och förstärkande *nog* resp. *nul* i helsingforsmaterialet har samma diskursfunktioner som den finska motsvarigheten *kyllä*. (Om den finska partikeln hänvisas till Hakulinen 1989: 123.) Nykysuomen sanakirja (s. v. *kyllä* I) beskriver användningen av partikeln på följande sätt: "varsinkin repliikeissä ilmaisemassa myönnytystä, toisen ajatukseen yhtymistä tai toisaalta tehostamassa väitettä", dvs. partikeln anger, särskilt i repliker, medgivande, samförstånd med den andra talaren eller förstärkande av ett påstående. Den andra betydelsen hos *nog*, 'troligen', har finskans *kyllä* inte. Det är sannolikt att avsaknaden av betydelsen 'troligen' hos *nog* i helsingforssvenskan sammanhänger med detta faktum. I en tvåspråkig talgemenskap tycks sådana diskursmarkörer som har parallella funktioner i båda språken vara livskraftiga.

Partikeln nu2

När partikeln *nu* står inne i en mening, vanligen på satsadverbialsplats, har den en annan betydelse och funktion än den initialt placerade. I föreliggande framställning har denna partikel markerats som *nu2*. Den grundläggande funktionen tycks vara att tona ned ett yttrande, ofta i syfte att framhäva något annat väsentligare, tex. *ursäkta nu men ---*. I SAOB s.v. *nu* 1.7 beskrivs bruket såsom "i allm. obetonat o. mer l. mindre modalt, antydande l. understrykande den talandes l. skrivandes inställning l. uppfattning l. allmänt nyanserade ett yttrande l. ett omdöme o.d.; stundom övergående i rent pleonastisk anv.". I det sverigesvenska materialet kan man finna belägg på detta bruk i några enstaka satstyper så som parentetiska frågesatser (*vad är det hon heter nu igen*) och imperativsatser (*vänta nu ska vi se*).

För en mer ingående beskrivning av *nu2* samt den finska parallellen *ny(t)* hänvisas till Hakulinen & Saari (under utgivning).

Nedan lämnas två utdrag ur helsingforsmaterialet där partikeln *nu2* används på ovannämnda sätt (se transkriptionsnyckel s.50):

28.
 MP: nå [men de+e klart att den kriminaliteten ha funnits men
 SB: [(me-)
 MP: den ha int synats å hörts å skrivits [om förut
 RF: [mm
 (0.5)
 SB: ja den ha funnits på högsta nivån tidiga[re
 (MP) : [. tju
 SB: s:å de+e kanske däriifrån di ha [fått ((skrattar))
 MP: [((skrattar))
 mo [dell
 SB: [fått de (.) men int när de gäller eh (0.7) eh finländarnas inställning ti
 → utlänningar (.) så tror ja **nu** int ens att di här eh eh sovjetiska å estniska (0,8)
 → invandrarna eller turisterna eller vilka di **nu** sen e som kommer att di ens behöver
 göra någån kriminellt för att (0.5) för att en finländsk eh vulgäropinion sku säga en
 → est igen en ryss igen (1,1) de säger dom **nu** i vike fall som helst (1,7)
 (kv) : [[de
 RF: [[nå eh:: nu de finns de ju en annan sida av saken också no tror ja att di flesta av
 oss me (.hh) me stor sympati följer me di svårigheter som ti exempel (0,6)
 befolkningen i Karelen har
 (SAM:RS2; F)

Exempel (28) är hämtat ur en radiodiskussion där journalister talar om prostitution och hur man plötsligt börjat rapportera om den i pressen. Talaren SB framhåller att den också tidigare funnits på högsta nivå och att modellen kanske hämtats däriifrån. Den finländska vulgäropinionen om ryssar och ester är enligt honom dock av äldre datum. Detta påstående som kan anses som centralt i SB:s replik får av SB tre kommentarer som alla innehåller partikeln *nu*: *så tror ja nu int ens att di här --- vilka di nu sen e --- ens behöver göra någån kriminellt --- de säger dom nu i vike fall som helst*. Kommentarererna innebär en personlig bedömning av läget och kan anses som nedtonade i förhållande till talarens huvudsakliga budskap.

Det andra exemplet (29) på bruket av *nu2* ingår i ett samtal mellan fyra kvinnor. I utdraget motiverar Asta sitt intresse för jordstrålningen. Hon berättar om en bekant till en bekant som förstår sig på frågan:

- 29.
- Eva: ha du vari hos Nanna
- Asta: jo; vetdu eh Håkan Duncker (0.6) eh Monikas en be- m- Månsasbekant va där (.) han e j- blivi så jättedukti på att ta opp di här (0.5) jordstrålarna å [vattenstrålarna
- Tove: [ja tar (den här) om int du behö[ver den (([sätt den jo du får den [(.hh) å [mm
- Asta: [mm
- (.): ((musiken tystnar))
- Asta: → dedär mh å han å ja n- n- >hon e så snuvi som **nu** alla småbarn e å< (0.7) å å → dedär ja t:ror **nu** på sånt dänt han e (.) jättedukti han ha taji på vårt på lande också →→ han kan också sen (0.5) h- han kartlägger alla di där [strålana de+e **ju** di går **ju** (0.5) norr-söderriktning
- Asta: å å å di går [parallellt å ha- han kan **nu** allt å d
- Eva: [mm
- Monika: [jå
- Asta:→→ skärningar e **ju** int bra kyrkor ha **ju** byggts allti på såna där skärningse- myrstackar [(0.5) bygger **ju**
- (Eva): [jå
- Asta: allti på såna dä[na (.) skärningsställen å
- Monika: [jå:
- (1.0)
- Asta: ne han (.) dessutom så e han så insatt så han kan sen liksom (0.7) ta bort dem så [att de va de han gjorde nu
- Eva: [jå
- Asta: ikväll
- (0.5)
- (SAM:V2; F)

Poängen i Astars redogörelse är att Håkan Duncker är duktig och att han tagit bort strålarna hos Nanna. Dessa två påståenden kommenteras med olika argument av vilka tre innehåller partikeln *nu2*: *hon e så snuvi som nu alla småbarn e*, vilket torde kunna tolkas så att det är viktigt att veta var jordstrålarna går för att barnet skall kunna bli av med sin snuva. Därefter bekänner hon att hon själv tror på detta slags metoder, *å å dedär ja tror nu på sånt dänt*, varefter hon också redogör för sin tillit till Duncker, *å ha- han kan nu allt*.

Av utdraget kan man se att också partikeln *ju* vid sidan av *nu2* används som markör för argument. Talaren framhåller att jordstrålningen är något vars inverkan kan ses både i naturen och i t.ex. kyrkbyggen: *strålana de+e ju di går ju norr-söderriktning/ å skärningar e ju int bra kyrkor ha ju byggts allti på såna där skärningse-/ myrstackar bygger ju allti på såna däna skärningsställen*. Jämför man dessa argument med de ovan nämnda som innehåller partikeln *nu2* finner man att vi här har att göra med mycket mer allmänna argument. De argument som innehåller partikeln *nu2* gäller personer och personliga omdömen, medan argumenten med *ju* är allmänt

giltiga och kan betraktas som naturvetenskapliga fakta. Bruket av *ju* stämmer därmed väl överens med den beskrivning som SAOB ger av partikeln, nämligen att den anger något "ss. självklart --- l. ss. allmänt bekant för den tilltalade ---" (SAOB s.v. *ju* C7).

Partiklarna ju och väl

Som det framgår av frekvensuppgifterna ovan har såväl partikeln *nog* som de icke-temporala funktionerna hos *nu* en marginell ställning i de sverigesvenska samtalen. Man frågar sig därför vilka medel sverigesvenska talare använder sig av när de vill återge motsvarande diskursfunktioner. De höga frekvenserna för *ju* och *väl* får en att misstänka att partiklarna har funktioner som delvis är överlappande med *nog* och *nu* i det finländska språkbruket, eftersom samtliga partiklar har gemensamma inslag i sin betydelse. Alla kan utgöra något slags gardering i ett yttrande.

Det är inte min avsikt att i det följande kartlägga alla de diskursfunktioner partiklarna *ju* och *väl* har i svenskan i Sverige och Finland.⁵ Vad jag i stället skall försöka beskriva är några skillnader i bruket av dem.

Av de aktuella fyra diskurspartiklarna är *ju* den i särklass vanligaste. Mats Eriksson (1988:92) som studerat partikeln i stockholmspråket anger fyra huvudsakliga funktioner för bruket: att klargöra sammanhang mellan yttranden, att uttrycka självklarhet baserad på egen och delad erfarenhet, att uttrycka personlig övertygelse och att markera invändning. Det som emellertid kännetecknar den största gruppen av belägg är att *ju* ingår i meningar som handlar om frågor som talaren bara delvis har kännedom om. Eriksson konstaterar oförenligheten med partikeln konventionella betydelse i detta sammanhang men antar att talaren kan ge tyngd åt sina argument genom att lägga fram dem som självklara (a.a., s. 93). Eriksson ger följande exempel:

30.

A: --- går på soc resten av sitt liv med ungen då ungen
 → då får **ju** ett helvete
 E: → mm just de de e **ju** där ekonomin spelar in alltså
 (Eriksson 1988:93)

⁵ För en diskussion av de aktuella partiklarna - med undantag av *nu* - hänvisas till Karin Ajmer, "Partiklarna *ju* och *väl*", *Nysvenska studier* 57, s. 205-216 (1977) samt "Några talaktsfunktioner hos adverb i svenskan", *Svenskans beskrivning* 11, s. 5-20 (1978); Jan-Ola Östman, "Om svenskans talarattitydsadverbial", *Svenskans beskrivning* 11, s. 195-209; Bengt Kinnander, "Partikeln *ju* som emfasmarkär", *Nysvenska studier* 59-60, s. 57-71 (1980); Eriksson (1988; se nedan).

Det verkar sannolikt att det är i kontexter av ovanstående slag som bruket av *ju* är mer frekvent i Sverige än i Finland. Det handlar om bedömningar som visserligen på goda grunder kan antas vara allmänt giltiga men som trots allt är personliga åsikter. Nedan återges ett utdrag ur ett göteborgssamtal där beläggen på *ju* är många och merparten av dem saknar allmängiltighet:

31.

- A: men det var väl typiskt det vi hörde i går också att ett skäl till varför man i den
→ allmänna kursen inte kommer så långt det är **ju** problemen med disciplinen på
lektionerna
- B: → det är **ju** samma inom alla skolor det är just det att det blir inte samma ordning det
→ hörde vi **ju** redan när Pär gick i skolan i högstadiet att dom varnade för det
- A: → då är det **ju** inte konstigt att resultaten kommer å skilja sej rätt mycket
- B: →→ nå det är det verkligen det är **ju** synd på ett sätt för alla elever är **ju** inte begåvade
på så sätt att dom orkar hänga med den svårare kursen men skulle må betydligt
mycket bättre av den allmänna kursen och få studera i sin egen takt
- A: →→ ja det är **ju** tyvärr så att alla elever har **ju** rättighet å kräva en bra utbildning men
→ alla kan **ju** inte få utbildning på så sätt när det ska vara busliv större delen av
lektionstiden
- B: ja visst har dom det
(G1; S)

Belägg av ovanstående slag finns inte i helsingforsmaterialen. I längre samtalsavsnitt, där också annat än fakta förs fram, markeras personliga omdömen – vid sidan av t.ex. *ju* – med *nu2* såsom framgått av exemplen (28) och (29) ovan, eller med *no(g)* och *nu1*, vilket bl.a. kan ses av exempel (27) ovan.

När det gäller bruket av partikeln *väl* noterar Eriksson (1988:101f.) att partikeln i vissa fall kombineras med jag-subjekt även om talaren i själva verket har fullständig kännedom om det omtalade. Den primära ordboksdefinitionen av partikeln, 'förmodligen, antagligen' o.d. (Östergren s.v. *väl* II.1), gäller sålunda inte; Eriksson anser att partikeln i stället signalerar lågt engagemang eller t.o.m. en självklarhet. Enligt Eriksson (a.a., s. 101f.) sammanfaller det sverigesvenska bruket av *ju* delvis med bruket av *väl* i yttranden, där talaren i själva verket har fullständig kännedom om det omtalade. Eriksson anför följande exempel:

32.

I: m va-va sysslar ni me på er fritid

L: eh ja

→ vi åker **väl** ut på helgerna ibland till eh mina föräldrars sommarställe i skärgården
men i övrigt har vi inga speciella aktiviteter eller nåt sånt

(Eriksson 1988: 101)

33.

S: ja dom får man nog inte att flytta'nte

I: nåä

S: → ja har **väl** sagt så där på skoj ibland att vi ska flytta men de e inte populärt

(Eriksson 1988: 102)

Enligt Eriksson används *väl* ovan koncessivt och signalerar en invändning som ofta kommer i form av en men-sats. Helsingforsmaterialet saknar belägg på *väl* i denna funktion. De få belägg som ingår i materialet tycks ha en rätt snäv användning och i huvudsak betydelsen 'antagligen'. Beläggen i ex. (34) är typiska för användningen:

34.

Asta: [---]i allmänhet så e de ju nog (1.9) så e de ju nog
skolmedicinen som som ställer till me sånt hänt
(6.7) ((Monika stökar i bakgrunden))Tove:→ (.hh) int e **väl** någå mediciner överhuvudtaget bra» (0.5) bäst e de **väl** om man
klarar sej utan allting

Asta: potatisen e ju int heller bra den innehåller solanin

(SAM:V2; F)

Partikeln *väl* kan också ingå i påståendesatser och antyda att yttrandet är avsett som en fråga, så som Linell & Gustavsson har påpekat (1987:37): *den behöver man väl int räkna me måst man de?* (SAM:M1). Förutom i kontexter av ovanstående slag är partikeln *väl* också mer allmänt sällsynt med *jag-subjekt* i helsingforsmaterialet. I de fyra samtal (ca 85 000 ord) som den aktuella redovisningen gäller kan man bara finna ett belägg på detta i syföreningsmaterialet (*ja måst väl sätta på de här*; SAM:V2).

Också partikeln *ju* i koncessiv betydelse och med efterföljande men-sats är mindre vanlig i helsingforsmaterialet. Detta gäller särskilt fall där subjektet står i första person. Eriksson anför liknande exempel på *ju* (ex. 35 nedan) som på *väl* (i 33), och motsvarande typer kan man finna i göteborgssamtalen (ex. 36):

35.

- I: känner ni till hu're e i Farsta centrum till exempel me just kulturella aktiviteter
 L: → ja man arrangerar **ju** iblann gästspel utav teatergrupper å sånt men de har nog aldrig blivi tillfälle att vi har besökt de
 (Eriksson 1988:97)

36.

- B: gud vad jobbigt det var när jag tänker efter nu då jag kan vakna på natten ibland å gå igenom förlossningen än i dag det är nio månader sen stackars barnunge
 A: det är väl jobbigt
 B: → ja jag gör **ju** om det igen men
 A: det är klart jag är fäsen så nyfiken så jag kan dö
 B: hur det känns det känns nog inte som du har föreställt dej det tror jag inte
 A: tror du inte det
 (G2; S)

Också i helsingforsmaterialet kan man finna belägg på koncessivt *ju* med efterföljande men-sats, men ytterst vanligt är att den koncessiva partikeln i dylika fall är *nog*. Eriksson (1988:110) har ett motsvarande *nog*-belägg i sin redovisning av stockholmssamtalen, men eftersom det totala antalet belägg på *nog* är lågt i hans material (12 av sammanlagt 398 talaktsadverbial), kan konstruktionstypen anses vara ovanlig.

I nedanstående utdrag ingår belägg på *nog* från Helsingfors. I exempel (37) finner man både partikeln *nog* (i formerna *no*, *nul*) och *ju* i samma sats, i exempel (38) bara *nog*:

37.

- Tove: →→ jåjå [hon sa att att **nu nu** e de **ju** (2.0) **no no** ha d
 Eva: [nu blir de nog
 Tove: gått framåt tycker hon men hon tycker att de går långsamt
 (SAM:V2; F)

38.

- Monika: di [---] hade ringt [---] ti Zürich att di ska ta henne me (.hh) i rullstol för
 → de där va **nog** en läkare i (Ver)celona som br- mycky väl sku ha kunna
 (1.5) men han ville int på någån sätt ta befattning me de där han hell [er
 Tove: [nå
 va hände va va hade hänt me foten då
 (SAM:V2; F)

Ytterligare ett drag som kännetecknar bruket av *väl* i Sverige är kombinationen av hjälpverbet *få* och partikeln *väl* (*det får jag väl göra då*). Hjälpverbet har här betydelsen 'ha anledning till' (SOB s.v. *få* 3). I denna betydelse kombineras hjälpverbet inte en enda gång med partikeln *väl* i

helsingforsamtalen. I det sverigesvenska materialet är konstruktionen allmän. Ett typiskt belägg ingår i exempel 39:

39.

- A: har du nåt vatten eller nåt du kan hämta till mej jag är så törstig [---] eller saft är ännu bättre om du har
 B: ska jag gå å hämta det får du sitta här å snacka för dej själv ju
 A:→ ja **det får jag väl göra då** men jag kan ju stänga av den där också så
 B: nä nä det får du inte göra
 A: jasanya nä nä det är ju klart det går ju snabbare då änna för bandet å ta slut ja ja snabba dej då

(G2; S)

I sverigesvenskan är partikeln *väl* vidare vanlig i satser där det styrande verbet uttrycker en förmodan, ofta med *jag*-subjekt: *jag tror/förmodar/antar väl det*. Eriksson (a.a., s. 103) anser att funktionen snarare är att signalera förvissning än tvivel i dylika fall. Partikeln ingår i denna användning i följande exempel där det styrande verbet är *tänka*:

40.

- B: annars så [---] tar vi dom till Skånska banken
 A: hm för den där det där kontot det har nog arton månars uppsägningstid på en mån [---] som man får så där mycket ränta på va
 B: → nå jag tänkte **väl** det jaja det måste väl vara det ja
 A: för att om
 B: det betyder arton månader så tänk

(G3; S)

De partiklar som man i motsvarande funktioner finner i helsingforsmaterialet är *no(g)* och *nu*². Belägg på detta ingår i exemplen (28) och (29) ovan:

no tror ja att di flesta av oss me me stor sympati följer me di svårigheter som ti exempel befolkningen i Karelen har (28)

så tror ja **nu** int ens att di här --- vilka di nu sen e --- ens behöver göra någån kriminellt (28)

ja t:ror **nu** på sånt dänt (29)

Subjektet behöver emellertid inte formellt stå i första person för att en sats skall ange talarens personliga bedömning. I exemplen (41) och (42) nedan bidrar *väl* till att det markerade yttrandet tolkas som ett slags artighets-

uttryck (41) eller en vänlig inbjudan till instämmande (42). De aktuella yttrandena är i båda fallen riktade till ett spädbarn och därigenom indirekt till barnets mor. Diskursfunktionen hos *väl* kan jämföras med frågepartikeln *va*. I helsingforsmaterialet påträffas inte någon motsvarighet till konstruktionen.

41.

- A: är du en liten sötnos har du fått tänder också
 B: jaha två därnere har hon fått å så har hon fått en där uppe har kommit fram lite på sidorna xx
 A: → ja *det* var *väl* käckt att du sitter still hos mamma så hon får lite paus
 B: jag har ringt å ringt Ann-Christin men jag kan inte begripa var hon håller hus
 (G2; S)

42.

- B: xxx vill du låna den nallebjörn [---] kanske titta
 → på bilen *det* var *väl* roligt
 A: väldigt vad den var lång i ärmarna
 B: tycker du hon har växt nånting eller
 (G2; S)

Diskussionen av *nog*, *nu*, *ju* och *väl* torde ha visat att partiklarna inte har helt identiska funktioner i samtalen i Sverige och Finland.

När adverb övergår till pragmatiska markörer, mister de något av sin referentiella betydelse, men denna går aldrig helt förlorad (se t.ex. Hopper & Traugott 1993:89). Man kan därför fråga sig hur det delvis olika partikelbruket har uppstått. Har det någon djupare innebörd att ett medgivande yttrande markeras med *ju* vars primära ordboks betydelse är att ange något 'som faktiskt får sägas vara bekant eller sant' (SOB s.v. *ju*) eller med *väl* vars betydelse är 'såsom man måste förmoda' (SOB s.v. *väl*)? En möjlighet är att sammanföra frågan med de ovan diskuterade två samtalsstrategierna, den avståndstagande och den kontaktsökande. Användningen av *ju* och *väl* passar ihop med den kontaktsökande samtalsstrategin som också i ett antal andra avseenden är kännetecknande för det sverigesvenska språkbruket. Talaren markerar sina argument eller påståenden som självklara – att jämföra med den vädjande diskurspartikeln *du vet* – eller sannolika och hänvisar sålunda till gemensamma värderingar och kunskaper, vilket har funktionen att förstärka samtalspartens sociala ansikte. Grundinställningen hos talaren är optimistisk; talarna är *ju/väl* överens om att argumenteringen håller.

Det finländska sättet att markera medgivande med *nog* (eller i initial position med *nu!*) innehåller oftast ett slags reservation och har betydelsen

'visserligen, men' (se SAOB s.v. *nog* III.4b). Man ger efter men garderar sig samtidigt gärna. Ett belegg på detta ingår i exempel (27) i Monikas replik: *nu va ni ganska livliga men ---*. Förhållningssättet är något avvaktande och präglas inte av den säkerhet som man finner i de sverigesvenska yttrandena, t.ex. i utdrag (31). Sättet passar väl ihop med den avståndstagande samtalsstrategin som också på många andra sätt är karaktäristisk för finländska samtal. Det nedtonande *nu2* kunde utgående från sin grundbetydelse tolkas enligt samma linjer. Vid en argumentering tonas i synnerhet personliga omdömen ned med *nu2*, dvs. de saknar den allmängiltighet som anges med *ju*, och hänför sig främst till den aktuella diskurssituationen. Beläggen i ex. (29) illustrerar förhållandet tydligt.

Också frekvensen för partiklarnas förekomst kan hänföras till de olika samtalsstrategierna i Sverige och Finland. Tolkar man *ju* och *väl* som kontaktsökande diskursmedel är det inte oväntat att de har en hög frekvens i samtalen. Så som ovan nämnts kan de till sin funktion jämföras med de vädjande diskurspartiklarna *du vet* eller *va* som också har betydligt fler belegg i det sverigesvenska materialet än i det finlandssvenska. Propositionellt och textuellt sett är t.ex. partikeln *ju* i många fall redundant i samtalen, men den har sin funktion i det sociala samspelet mellan de samtalande parterna.

Slutligen kan betydelsen hos partiklarna *ju*, *nog* och *väl* relateras till frågan om de finländska särdragens ursprung. Det är uppenbart att de finländska betydelseerna oftare ligger närmare den primära ordboksdefinitionen av orden än de sverigesvenska (SAOB s.v. *ju*, *nog*; Östergren s.v. *väl*). Tydligt bör det finländska bruket av de aktuella diskurspartiklarna därför betraktas som en ålderdomlighet i språkbruket.

Avslutning

Informella samtal erbjuder ett givande material för beskrivning av språkbruksstrategier. Innovationer och pågående språkförändringar kan allra först iaktas i spontant talspråksmaterial där korrigeringar i efterhand inte är möjliga. Inom en tvåspråkig talgemenskap som Helsingfors kan man sålunda studera vad det innebär för språkbruket att de svenskspråkiga lever bland en finskspråkig majoritet och bara sporadiskt kommer i kontakt med språkbruket i Sverige. Man kan iaktta vilka språkdrag som influeras av den speciella språksituationen och vilka drag som utvecklas enligt samma principer som i Sverige.

Eftersom språkbruket är nära förknippat med den sociala verklighet språket används i är det inte oväntat att kommunikationsstrategierna är något olika när ett språk används inom två olika talgemenskaper, i fråga om svenska språket i två olika samhällen. När t.ex. hela det kommunikativa mönstret genomgått ett slags intimisering i Sverige, kan man vänta sig att förändringen också återspeglas i språkbruket. Tecken på detta kan man se i det undersökta sverigesvenska samtalsmaterialet. Talarna hälsar på varandra på ett informellt sätt, de tilltalar varandra familjärt, de vädjar flitigt till sin samtalspartner om samförstånd och uppmärksammar varandra aktivt genom uppmuntrande kommentarer. Också i Finland kan man se tecken på denna utveckling, men de traditionella konventionerna är trots allt framträdande i samtalen. Jag vill dock framhålla att det material som beskrivits i föreliggande uppsats i huvudsak gäller samtal mellan personer i mogen medelålder. Tydliga tecken på färre reservationer och mer kontaktsökande samtalsstrategier kan iaktas i det helsingforsamtal som förts mellan män i 30-årsåldern (SAM:VI, "herrmiddag").

De drag som i förhållande till språkbruket i Sverige kan betecknas som ålderdomliga i Helsingfors har entydiga paralleller i finskt språkbruk. Samtliga språkdrag som ovan beskrivits har ekvivalenta motsvarigheter i finskan. Men också i finskan sker förändringar. Ungdomars sätt att umgås med varandra representerar en annan kommunikationsstil än den som redovisats ovan. Om den med åldern försvinner eller utvecklas vidare i sin egen riktning får tiden utvisa.

EXCERPERAT MATERIAL

A. HELSINGFORS

Gruppsamtal inspelade inom projektet *Svenska samtal i Helsingfors* 1990:

SAM:V1 = Herrmiddag; informell middag med sex män i 30-årsåldern. Inspelning 1990, längd 45 minuter. Transkription Hanna Lehti-Eklund och Ylva Forsblom-Nyberg.

SAM:V2 = Syföreningsmöte med fyra kvinnor i 60-årsåldern. Inspelning 1990, längd 90 minuter. Transkription Ylva Forsblom-Nyberg.

SAM:RS2 = Magasinet, radiodiskussion mellan en kvinnlig och två manliga redaktörer samt två kvinnliga studiovärdar med rubriken "Är allt massmediautsläpp sant?" Inspelning 1990, längd 48 minuter. Transkription Hanna Lehti-Eklund och Ylva Forsblom-Nyberg.

SAM:M1 = Styrelsemöte på lekskola. Fyra kvinnliga och en manlig deltagare, inspelning 1990, längd 90 minuter. Transkription Ylva Forsblom-Nyberg (45 minuter).

Servicesituationer inspelade av Charlotta af Hällström 1994:

Informationsdisk i ett varuhus

Prenumerationsavdelning vid en tidningsredaktion

Biljettlucka vid en teater

B. SVERIGE

Dialoger inspelade i Göteborg inom projektet *Språksociala studier i en talspråklig databas* under ledning av Sture Allén. Språkdata, Göteborg 1979. Samtalens längd ca 30 minuter:

G1 = man och kvinna

G2 = två kvinnor

G3 = man och kvinna

G4 = två män

G5 = två män

G6 = två kvinnor

G7 = två kvinnor

Servicesituationer inspelade av Charlotta af Hällström 1994:

SJ = biljettlucka på en järnvägsstation

Stud = Studentinformation

Övrigt:

Nord = Inspelning av en kräfts-kiva i Kapellskär 1988.

ORDBÖCKER

- Karlsson, G. (red.) 1984. *Stora svensk-finska ordboken K-R*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Jyväskylä.
- Nykysuomen sanakirja* 1980. Seitsemäs painos (7:e uppl.). WSOY. Porvoo.
- SAOB = *Ordbok över svenska språket*, utg. av Svenska Akademien. Lund.
- SOB = *Svensk ordbok* 1986. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. Esselte Studium. Uppsala.
- Östergren, O. 1981. *Nusvensk ordbok*. Wahlström & Widstrand. Stockholm.

REFERENSER

- Ahlbäck, O. 1971 [1956]. *Svenskan i Finland*. Andra upplagan. Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 15. Läromedelsförlagen. Stockholm.
- Ahlgren, P. 1978. *Tilltalsordet ni. Dess semantik och användning i historiskt perspektiv*. Uppsala.
- Allardt, E. & Starck, C. 1981. *Språkgränser och samhällsstruktur. Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv*. AWE/Gebers. Lund.
- Bergroth, H. 1928. *Finlandssvenska.Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*. Andra, reviderade och tillökade upplagan. Helsingfors.
- Brown, R.W & Gilman, A. 1972 [1960]. The Pronouns of Power and Solidarity. *Language and social context*, ed. P.P. Giglioli, s. 252-282. Penguin Books. Harmondsworth.
- Brown, P. & Levinson, S. 1987 [1978]. *Politeness. Some universals in language usage*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Daun, Å. 1989. *Svensk mentalitet. Ett jämförande perspektiv*. Raben & Sjögren. Stockholm.
- Ehn, B., Frykman, J. & Löfgren, O. 1993. *Försvenskningen av Sverige. Det nationellas förvandlingar*. Natur och kultur. Borås.
- Elert, C-C. 1980. Artighetsuttryck i svenskan. *Nysvenska studier* 59-60, s. 429-442.
- Eriksson, M. 1988. *Ju, väl, då, va, alltså*. En undersökning av talaktsadverbial i stockholmskt talspråk. *Studier i stockholmspråk* 1, s. 75-120. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet 26. Stockholm.
- Forsblom-Nyberg, Y. 1993. *De här e ju gott för fan*. Om komplimanger i vardagliga gruppsamtal. *Svenskan i Finland 2*, red. V. Muittari & M. Rahkonen, s. 19-39. Meddelanden från institutionen för nordiska språk vid Jyväskylä universitet 9. Jyväskylä.
- Frykman, J. 1993a. Nationella ord och handlingar. Ehn, Frykman & Löfgren 1993, s. 120-160.
- Frykman, J. 1993b. Svenska handgrepp och hållningar. Ehn, Frykman & Löfgren 1993, s. 161-201.
- Goffman, E. 1972 [1955] On Face-Work: An Analysis of Ritual Elements in Social Interaction. *Communication in Face-to-Face Interaction*. Selected readings, ed. J. Laver & S. Hutcheson, s. 319-346. Penguin Books.
- Green-Vänttinen, M. 1993. *Jå och mm - uppbackningar i samtal*. Opublicerad licentiatavhandling. Historisk-filologiska biblioteket. Helsingfors universitet.
- Gumperz, J. 1972 [1968]. The Speech Community. *Language and Social Context*. Selected Readings, ed. P.P. Giglioli, s. 219-231. Penguin Books, Harmondsworth.
- Gumperz, J. 1982. *Discourse strategies*. Cambridge University Press.

- Hakulinen, A. 1987. Avoiding personal reference in Finnish. *The Pragmatic Perspective*, utg. av J. Verschueren & M. Bertucelli-Papi, s. 141-153. Pragmatics and Beyond CS 5. John Benjamins Publishing Co. Amsterdam/Philadelphia.
- Hakulinen, A. 1989 (red.). *Suomalaisen keskustelun keinoja 1. Kieli 4*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Hakulinen, A. & Saari, M. (under utgivning). Temporaalisesta adverbista diskurssipartikkeliksi. Utkommer i *Virittäjä* 4/1995.
- Hakulinen, A. & Seppänen, E-L. 1992. Finnish *kato*: from verb to particle. *Journal of Pragmatics* 18, s. 527-549.
- Hopper, P. & Traugott Closs, E. 1993. *Grammaticalization*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Johanneson, K. 1990. *Retorik eller konsten att övertyga*. P A Norstedt & Söners förlag. Stockholm.
- Journal of Pragmatics* 1990. Vol. 14, No 2.
- Kasper, G. & Blum-Kulka, S. 1993 (ed.). *Interlanguage Pragmatics*. Oxford University Press. New York.
- Laine-Sveiby, K. 1991. *Suomalaisuus strategiana*. WSOY. Helsinki.
- Lehti-Eklund, H. 1992. Användningen av partikeln *nå* i helsingforssvenska samtal. *Svenskans beskrivning* 19, s. 174-184. Lund University Press. Lund.
- Liljestrand, B. 1985. *Juttu och sammetsfarmare*. Notiser om finlandssvenskt tidningsspråk. Nordsvenska 1. Umeå.
- Linell, P. 1990. De institutionella samtalens elementära former: om möten mellan professionella och lekmän. *Forskning och utbildning* 4, s. 18-35.
- Linell, P. & Gustavsson, L. 1987. *Initiativ och respons. Om dialogens dynamik, dominans och koherens*. SIC 15. University of Linköping. Studies in Communication. Linköping.
- Londen, A-M. 1993. Om situationsrelaterade yttranden i vardagliga samtal. *Språk och social kontext*, red. A-M. Ivars, H. Lehti-Eklund, P. Lilius, A-M. Londen & H. Solstrand-Pipping, s. 69-86. Meddelanden från institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B: 15. Helsingfors.
- Lundström, G. 1939. *Studier i nyländsk syntax*. Svenska landsmål B:38. Norstedt & söner. Stockholm.
- Löfgren, O. 1993. Nationella arenor. Ehn, Frykman & Löfgren 1993, s. 22-80.
- Molde, B. 1985. Hej och god dag. *Språkvård* 2:1985, s. 3-7.
- Mårtensson, E. 1986. *Det nya niandet*. Nordlund 10. Småskrifter från institutionen för nordiska språk i Lund.
- Mårtensson, E. 1988. Den familjära myndigheten. Intimiseringen av det offentliga språket. *Hej, det är från försäkringskassan*, red. O. Löfgren, s. 105-127. Natur och kultur. Stockholm.
- Nordenstam, K. 1987. *Kvinnlig och manlig samtalsstil*. Färsk forsk 11. Institutionen för nordiska språk, Göteborgs universitet. Göteborg.
- Nordenstam, K. 1990. Om *va* och *vet du* i privatsamtal. *Svenskans beskrivning* 17, utg. av E. Andersson & M. Sundman, s. 245-255. Åbo Akademis förlag. Åbo.
- Nyström, I. 1993. Informationsstruktur och grammatisk struktur på kollisionskurs. Några synpunkter på ordföljsproblem i finlandssvenskan. *Språk och social kontext*, red. A-M Ivars, H. Lehti-Eklund, P. Lilius, A-M Londen & H. Solstrand-Pipping, s. 191-204. Meddelanden från institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B: 15.
- Ohlander, S. 1985. "Snälla ta med brickan!" Om ett nytt uttryck för hövlighet i svenskan. *Språkvård* 3:1985, s. 4-15.

- Poplack, S. 1987. Contrasting patterns of Code-Switching in Two Communities. *Aspects of Multilingualism: Proceedings from the Fourth Nordic Symposium on Bilingualism*, 1984, ed. E. Wande, J. Anward, B. Nordberg, L. Steensland & M. Theiander, s. 51-77. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Multiethnica 2. Uppsala.
- Raukko, J. & Östman, J-O. 1994. *Pragmaattinen näkökulma Itämeren kielialueeseen*. Publications of the Department of General Linguistics, University of Helsinki No 25. Helsinki.
- Reuter, M. 1986. Några tankar om finlandismer. *Xenia Huldeniana*, red. M. Saari, A-M. Londen & K. Nilsson, s. 237-248. Meddelanden från institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B: 10.
- Saari, M. 1979. Om adverbena *ju, nog* och *väl*. *Festskrift till Björn Pettersson* 29.12. 1979. Skrifter utgivna av institutionen för filologi II vid Tammerfors universitet, nordisk filologi nr 4.
- Saari, M. 1989. Kodbyte och lån. *Folkmålsstudier* 32, s. 197-209.
- Saari, M. 1994. Diskurspartiklar i sociokulturell belysning. *Språkbruk, grammatik och språkförändring. En festskrift till Ulf Teleman* 13./1994, red. N. Jörgensen, C. Platzack & J. Svensson, s. 65-74. Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet. Lund.
- Seppänen, E-L. 1989. Henkilöön viittaaminen puhetilanteessa. Hakulinen 1989, s. 195-222. Stenström, A-B. 1984. *Questions and Responses in English Conversation*. Lund Studies in English 68. C W K Gleerup. Lund.
- Ståhle, C-I. 1981. Stockholmspråket och finlandssvenskan. *Folkmålsstudier* 27, s. 1-13.
- Svensson, J. 1993. *Språk och offentlighet. Om språkbruksförändringar i den politiska offentligheten*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap A:47. Studentlitteratur. Lund.
- Teleman, U. 1985. Historien och språkhistorien. *Svenskans beskrivning* 15, utg. av S. Allen, J. Löfström, B. Ralph, L-G. Andersson & K. Nordenstam, s. 64-91. Göteborgs universitet. Göteborg.
- Teleman, U. 1993. A - en bagatell. *Språk och social kontext*, red. av A-M. Ivars, H. Lehti-Eklund, P. Lilius, A-M. Londen & H. Solstrand-Pipping, s. 21-27. Meddelanden från institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B:15. Helsingfors.
- Wierzbicka, A. 1986. Does Language reflect culture? Evidence from Australian English. *Language in Society* 15, s. 349-373.
- Wierzbicka, A. 1991. *Cross-Cultural Pragmatics. The Semantics of Human Interaction*. Mouton de Gruyter. Berlin.
- Yli-Vakkuri, V. 1989. Suomalaisen puhuttelun piirteitä. *Äidinkielen opettajain vuosikirja*.XXXVI, s. 43-74.